Γυναικοκτονία. Πολιτικοποιώντας τη δολοφονία των γυναικών

Η Νταϊάνα Ράσελ (1938-2020) ήταν μια πολύ σημαντική φιγούρα του φεμινιστικού κινήματος στις ΗΠΑ με διεθνή επιρροή και απήχηση. Το πλούσιο βιογραφικό της συμπεριλαμβάνει, μεταξύ άλλων, έναν μεγάλο αριθμό βιβλίων και άρθρων γύρω από τα ζητήματα της γυναικείας χειραφέτησης και μορφών έμφυλης βίας. Υπήρξε μία από τις ελάχιστες πρώτες φεμινίστριες που ήδη από τα μέσα της δεκαετίας του 1970 χρησιμοποίησαν τον όρο «γυναικοκτονία» με σκοπό να του δώσουν πολιτικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά.

Το κείμενο που δημοσιεύουμε εδώ αποτελεί την ομιλία της στο συνέδριο με τίτλο «In Strengthening Understanding of Femicide: Using research to galvanize action and accountability» που διεξήχθη τον Απρίλιο του 2018 στην Ουάσιγκτον.

Ν.Κ.

Οι ορισμοί μου για τη γυναικοκτονία

Άκουσα για πρώτη φορά τη λέξη γυναικοκτονία το 1975, όταν ένας φίλος μού είπε πως μια Αμερικανίδα συγγραφέας, η Κάρολ Όρλοκ (Carol Orlock), ετοίμαζε μια ανθολογία με θέμα τη γυναικοκτονία. Παρόλο που το βιβλίο της δεν εκδόθηκε ποτέ, ο όρος άσκησε μια έντονη επίδραση μέσα μου˙ ήταν ο κατάλληλος για να παραπέμψει στις σεξιστικές δολοφονίες των γυναικών από τους άντρες.

Το 1976 κατέθεσα για τις γυναικοκτονίες στο Διεθνές Δικαστήριο για τα Εγκλήματα κατά των Γυναικών που διεξήχθη στις Βρυξέλλες. Αν και στη συγκεκριμένη κατάθεση δεν προσέφερα έναν σαφή ορισμό της γυναικοκτονίας, η έννοια ήταν σαφέστατη από τα παραδείγματα των γυναικοκτονιών που παρέπεμπαν σε αυτή.

Στο βιβλίο μου *Rape in Marriage* παρουσίασα τα ευρήματά μου για τους βιασμούς των γυναικών μέσα στον γάμο, την κακοποίηση και τις γυναικοκτονικές απειλές, τα οποία παρήχθησαν από προσωπικές συνεντεύξεις με ένα αντιπροσωπευτικό δείγμα από 930 γυναίκες που κατοικούν στο Σαν Φρανσίσκο ηλικίας δεκαοκτώ ετών και άνω. Όρισα τη γυναικοκτονία ως «τη δολοφονία γυναικών *επειδή* είναι γυναίκες». Από τα 87 θύματα που υπέστησαν βιασμό από τους συζύγους τους, το 22% ανέφερε ότι οι

άντρες τις είχαν απειλήσει πως θα τις σκοτώσουν− αν και δεν ρωτήθηκαν συγκεκριμένα. Αν είχαν ερωτηθεί, το ποσοστό αναμφίβολα θα ήταν υψηλότερο. Είναι επίσης σημαντικό να θυμόμαστε ότι εντέλει κατέστη εφικτό να κάνουμε τις συνεντεύξεις με όσες κατάφεραν να επιβιώσουν από τις απόπειρες γυναικοκτονίας.

Μια προσεκτική ανάγνωση των διαθέσιμων δεδομένων για κάθε μία από τις βιασθείσες συζύγους καθώς και τα δεδομένα για εκείνες που είχαν κακοποιηθεί αλλά δεν είχαν βιαστεί (162 γυναίκες) κατέδειξε ότι τουλάχιστον το 7% βρισκόταν σε προφανή κίνδυνο να δολοφονηθεί από τους νυν ή πρώην συζύγους. Για ένα επιπλέον 10% αυτών των γυναικών, ενώ υπήρχαν ενδείξεις ότι διέτρεχαν κίνδυνο, τα στοιχεία δεν ήταν επαρκή για να συναχθεί κάποιο συμπέρασμα. Τα ποσοστά αυτά είναι σοκαριστικά υψηλά. Δεδομένου ότι το 25% από τις 644 γυναίκες που βρίσκονταν σε γάμο είχε πέσει θύμα είτε βιασμού είτε κακοποίησης είτε και τα δύο μαζί, η προβολή αυτών των συμπερασμάτων στις παντρεμένες γυναίκες του συνολικού πληθυσμού υποδεικνύει ότι, για κάθε ένα εκατομμύριο γυναίκες, τουλάχιστον οι 17.500 κινδυνεύουν να πέσουν θύματα δολοφονίας από τους συζύγους τους. (Ο αριθμός αυτός προέκυψε ως εξής: 7% διαιρούμενο με το 4 = 1,75. Το 1,75 στα 100 αντιστοιχεί σε 17.500 στο 1.000.000).

Το 1990, η φεμινίστρια καθηγήτρια πολιτισμικών σπουδών Τζέιν Καπούτι (Jane Caputi) και εγώ ορίσαμε τη γυναικοκτονία ως «τη δολοφονία των γυναικών από άντρες που υποκινούνται από το μίσος, την περιφρόνηση, την ηδονή ή το αίσθημα ιδιοκτησίας πάνω στις γυναίκες», που πάει να πει σεξισμός. Στη συνέχεια, το 2001 η Ρομπέρτα Χαρμς (Roberta Harms) κι εγώ ορίσαμε τη γυναικοκτονία ως «τη δολοφονία των θηλυκών από τα αρσενικά *επειδή* είναι θηλυκά». Αυτή η εκδοχή του ορισμού καλύπτει όλες τις εκδηλώσεις του ανδρικού σεξισμού κι όχι μόνο το μίσος. Επιπλέον, αντικαθιστά τις «γυναίκες» με τα «θηλυκά» αναγνωρίζοντας το γεγονός ότι πολλά κορίτσια και θηλυκά μωρά πέφτουν θύματα γυναικοκτονιών. Παρομοίως, επειδή πολλά αγόρια και νεαροί αρσενικοί είναι δράστες γυναικοκτονιών, ο ορισμός μας με τη Χαρμς αναφέρεται σε «αρσενικά» αντί για «άνδρες». Αυτός είναι ο ορισμός που συνεχίζω να χρησιμοποιώ.

Αν και το να εξετάσει κανείς τα κίνητρα είναι δύσκολο και μερικές φορές αδύνατον, όλα τα εγκλήματα μίσους απαιτούν την αξιολόγηση των κινήτρων που είχαν οι δράστες. Ωστόσο, θα ήταν ανεπίτρεπτο να παραλείψουμε την έννοια της ρατσιστικής δολοφονίας − για παράδειγμα, εξαιτίας της δυσκολίας να εξακριβωθεί το ρατσιστικό κίνητρο του δολοφόνου.

Σύμφωνα με τον ορισμό μου, όπως οι φόνοι με στόχο τους Αφροαμερικανούς μπορούν να διακριθούν σε αυτούς που είναι ρατσιστικοί και σε αυτούς που δεν είναι, έτσι και οι φόνοι που στόχο έχουν τους ομοφυλόφιλους μπορούν να διακριθούν σε ομοφοβικούς ή λεσβιοφοβικούς και σε αυτούς που δεν είναι. Επομένως, με αυτή τη λογική, θα πρέπει να είμαστε σε θέση να επινοήσουμε μια μέθοδο ώστε να διακρίνουμε τις δολοφονίες που στόχο έχουν τις γυναίκες σε αυτές που συνιστούν γυναικοκτονία και αυτές που δεν συνιστούν. Όταν το φύλο του θύματος είναι αδιάφορο για τον δράστη, τότε έχουμε να κάνουμε με μια περίπτωση που δεν συνιστά γυναικοκτονία. Για παράδειγμα, ένας οπλισμένος ληστής που πυροβολεί τους ιδιοκτήτες ενός μαγαζιού −ένα ανδρόγυνο− δεν έχει διαπράξει γυναικοκτονία.

Το ίδιο ισχύει και για έναν άνδρα που κατά λάθος σκοτώνει μια γυναίκα, επειδή έτυχε να περνά μπροστά από τον άνδρα που στόχευε.

Όταν η Χαρμς αναζητούσε κείμενα για τις γυναικοκτονίες, για τον τόμο μας *Femicide in Global Perspective*, έπεσε πάνω στην τρίτη έκδοση ενός μικρού βιβλίου με τίτλο *The Confessions of an Unexecuted Femicide* (Εξομολογήσεις μιας ανεκτέλεστης γυναικοκτονίας), το οποίο κυκλοφόρησε το 1827 από τον συγγραφέα Ουίλιαμ ΜακΝίς (William MacNish). Στο βιβλίο του έγραψε για την αποπλάνηση, την εγκυμοσύνη, την εγκατάλειψη και τη δολοφονία μιας νεαρής γυναίκας. Αυτό οδήγησε στην επόμενη αναπάντεχη ανακάλυψη: Ο όρος γυναικοκτονία χρησιμοποιήθηκε για πρώτη φορά το 1801 στη βρετανική έκδοση *The Satirical Review of London at the Commencement of the Nineteenth Century* για να δηλώσει «τη δολοφονία μιας γυναίκας». Και σύμφωνα με την έκδοση *The Oxford English Dictionary* του 1989, που όριζε τη γυναικοκτονία με τον ίδιο τρόπο, ο όρος γυναικοκτονία εμφανίστηκε στο *Wharton's Law Lexicon* το 1848, γεγονός που υποδηλώνει ότι είχε καταστεί ποινικά κολάσιμο αδίκημα. Παρά την ανακάλυψη αυτής της μικρής ιστορίας του όρου γυναικοκτονία από τη Χαρμς, δεν μπήκα στον πειρασμό να αντικαταστήσω τον δικό μου ορισμό με αυτόν του λεξικού, διότι ήμουν και εξακολουθώ να είμαι πεπεισμένη πως η σεξιστική διάσταση των περισσότερων δολοφονιών των θηλυκών από τα αρσενικά πρέπει να ενσωματωθεί στον ορισμό της γυναικοκτονίας.

Δολοφονίες γυναικών από γυναίκες

Ενώ ο ορισμός μου για τη γυναικοκτονία εξαντλείται στις δολοφονίες γυναικών από άνδρες επειδή είναι γυναίκες, υπάρχει και μια σημαντική μειοψηφία δολοφονιών γυναικών από γυναίκες επειδή είναι γυναίκες, όπως συμβαίνει με ορισμένες Ινδές πεθερές (Νότια Ασία) που συμμετέχουν στη δολοφονία των νυφών τους βάζοντας φωτιά στα σαρίκια τους, επειδή πιστεύουν πως η προίκα που δόθηκε στην οικογένειά τους από τους πατεράδες των νυφών ήταν ανεπαρκής (γυναικοκτονία λόγω προίκας). Επέλεξα να αναφερθώ σε αυτά τα εγκλήματα ως δολοφονίες γυναικών εναντίον γυναικών.

Στο βιβλίο *Femicide in Global Perspective* περιγράφω τις εξής κατηγοριοποιήσεις: α) γυναίκες που ενεργούν ως φορείς της πατριαρχίας, β) γυναίκες που ενεργούν ως εντολοδόχοι των ανδρών δραστών, και γ) γυναίκες που ενεργούν για λογαριασμό τους. Πολλά παραδείγματα από κάθε μία κατηγορία εμπεριέχονται σε αυτή την τυπολογία.

Άλλες κατηγοριοποιήσεις μεταξύ των γυναικοκτονιών

Επιπλέον, υπάρχουν οι παρακάτω κατηγοριοποιήσεις μεταξύ των γυναικοκτονιών στη βάση του είδους των σχέσεων ανάμεσα στους δολοφόνους και τα θύματά τους (πρόκειται για μια ελαφρώς διαφοροποιημένη εκδοχή της διάκρισης των Έλις Ντέσμοντ και Ουόλτερ ΝτεΚεσερέντι).

- Γυναικοκτονίες από οικείους συντρόφους. Για παράδειγμα: σύζυγοι/πρώην σύζυγοι, εραστές/ερωτικοί σύντροφοι, πρώην εραστές/ερωτικοί σύντροφοι, γκόμενος/πρώην γκόμενος.
- Ενδοοικογενειακές γυναικοκτονίες. Για παράδειγμα: πατέρες/πατριοί, αδέρφια/ετεροθαλείς αδέρφια, θείοι/θετοί θείοι, παππούδες/θετοί παππούδες, πεθεροί, κουνιάδοι, γαμπροί.
- Γυναικοκτονίες από άλλους γνωστούς δράστες. Για παράδειγμα: άνδρες φίλοι της οικογένειας, αρσενικά πρόσωπα κύρους (δάσκαλοι, ιερείς, εργοδότες), άνδρες συνάδελφοι.
- Γυναικοκτονίες από ξένους: άνδρες ξένοι.

Το μεγαλύτερο μέρος της έρευνας που έχει γίνει μέχρι σήμερα στις Ηνωμένες Πολιτείες επικεντρώνεται στις γυναικοκτονίες από τους συντρόφους, τις οποίες οι περισσότεροι ερευνητές χαρακτηρίζουν ως «ενδοοικογενειακή γυναικοκτονία». Άλλα είδη γυναικοκτονιών περιλαμβάνουν τις μαζικές γυναικοκτονίες, τις κατά συρροή γυναικοκτονίες, τις γυναικοκτονίες βιασμού, τις ρατσιστικές γυναικοκτονίες, τις γυναικοκτονίες συζύγων, τις γυναικοκτονίες γνωριμιών, τις γυναικοκτονίες εραστών, γυναικοκτονίες συνοδών, γυναικοκτονίες εκδιδόμενων γυναικών, γυναικοκτονίες που σχετίζονται με ναρκωτικά, γυναικοκτονίες «τιμής», γυναικοκτονίες με λεσβιοφοβία, γυναικοκτονίες που σχετίζονται με αιμομιξία, και εξωοικογενειακές γυναικοκτονίες παιδιών που σχετίζονται με σεξουαλική κακοποίηση. Αυτές δεν αποτελούν αυστηρά διακριτές κατηγορίες, δεδομένου ότι μια μεμονωμένη περίπτωση γυναικοκτονίας μπορεί να εμπίπτει σε δύο ή ακόμη και τρεις κατηγορίες (για παράδειγμα, μια ρατσιστική, σχετιζόμενη με τα ναρκωτικά, γυναικοκτονία λόγω βιασμού).

Συγκεκαλυμμένη γυναικοκτονία

Η έννοια της γυναικοκτονίας περιλαμβάνει συγκεκαλυμμένες δολοφονίες γυναικών, όπως γυναίκες που αφήνονται να πεθάνουν λόγω μισογύνικων συμπεριφορών ή/και λόγω των κοινωνικών θεσμών. Για παράδειγμα, εκεί που το δικαίωμα των γυναικών στην επιλογή της μητρότητας δεν αναγνωρίζεται, χιλιάδες γυναίκες πεθαίνουν κάθε χρόνο από αποτυχημένες αμβλώσεις. Ως εκ τούτου, οι θάνατοι αυτοί χαρακτηρίζονται ως γυναικοκτονίες.

Άλλα παραδείγματα συγκεκαλυμμένων γυναικοκτονιών περιλαμβάνουν θανάτους από περιττές χειρουργικές επεμβάσεις, όπως οι υστερεκτομές και ο ακρωτηριασμός των γεννητικών οργάνων (ιδιαίτερα η εκτομή και η εμφύσηση)˙ πειράματα στο γυναικείο σώμα (συμπεριλαμβανομένης της χρήσης ανεπαρκώς δοκιμασμένων μεθόδων ελέγχου των γεννήσεων, ορισμένες από τις οποίες έχουν αποδειχθεί καρκινογόνες)˙ επικίνδυνες πρακτικές γάμου (όπως αυτές που πολύ νεαρές γυναίκες παντρεύονται πολύ μεγαλύτερους άνδρες και ορισμένες πεθαίνουν λόγω της εξαναγκαστικής σεξουαλικής επαφής)˙ τη συνειδητή προτίμηση που δίνεται στα αγόρια σε πολλούς πολιτισμούς, η

οποία έχει ως αποτέλεσμα αναρίθμητους θανάτους γυναικών από παραμέληση, ασθένειες και πείνα σε πολυάριθμα εξαθλιωμένα έθνη όπως η Κίνα και η Ινδία.

Ο αντίκτυπος του ορισμού μου για τη γυναικοκτονία

Με την επαναφορά του όρου γυναικοκτονία, στις προθέσεις μου ήταν να κάνω αναφορά στις δολοφονίες γυναικών από άνδρες επειδή είναι γυναίκες, ότι η πολιτικοποίηση αυτής της ευρέως διαδεδομένης και ακραίας μορφής ανδρικής βίας κατά των γυναικών και των κοριτσιών θα κινητοποιούσε τις φεμινίστριες να οργανωθούν και να ξεκινήσουν εκστρατεία για την ευαισθητοποίηση του κοινού σχετικά με αυτά τα μισογύνικα εγκλήματα, και να προσπαθήσουν να τα καταπολεμήσουν. Μεταξύ άλλων, ήλπιζα ότι οι οργανώσεις για την καταπολέμηση των γυναικοκτονιών θα αγωνίζονταν για να πιέσουν τις κυβερνήσεις να ψηφίσουν νόμους που θα καταδικάζουν τους δράστες σε αυστηρότερες ποινές φυλάκισης απ’ ό,τι τους δράστες των μη γυναικοκτονικών δολοφονιών.

Αν και μέχρι τώρα υπάρχει ελάχιστη ευαισθητοποίηση για τις γυναικοκτονίες στις Ηνωμένες Πολιτείες και στις περισσότερες χώρες, ο όρος πλέον αρχίζει να διαδίδεται σε χώρες της Λατινικής Αμερικής και αλλού. Μια άλλη ενδεχόμενη συνέπεια του όρου γυναικοκτονία είναι ότι θα οδηγούσε στον επαναπροσδιορισμό των θανάτων των γυναικών από το AIDS και τις αμβλώσεις, για να αναφέρουμε μόνο δύο παραδείγματα. Έχω υποστηρίξει ότι το AIDS είναι μια μορφή μαζικής γυναικοκτονίας επειδή ο ανδρικός σεξισμός είναι η κύρια αιτία που οι γυναίκες προσβάλλονται από αυτή τη θανατηφόρα νόσο. Η ανάλυσή μου επικεντρώνεται στη Νότια Αφρική, όπου το AIDS είναι αρκετά διαδεδομένο.

Για παράδειγμα, λόγω της ανδρικής ασυδοσίας και της κυριαρχίας στο οικογενειακό περιβάλλον, σε συνδυασμό με το δήθεν δικαίωμα των ανδρών να επιμένουν στο σεξ χωρίς προστασία με τις συζύγους τους και τις εξωσυζυγικές συντρόφους, αυτές οι γυναίκες μολύνονται από το AIDS όταν οι σύζυγοι και οι εξωσυζυγικοί σύντροφοι είναι φορείς της ασθένειας.

Ο επαναπροσδιορισμός του AIDS ως μια μορφή μαζικής γυναικοκτονίας επισημαίνει την ανεπάρκεια των αποκλειστικά φαρμακευτικών προσεγγίσεων σε αυτή τη θανατηφόρα λοίμωξη. Για να καταπολεμηθεί το AIDS, πρέπει επίσης να καταπολεμηθεί ο ανδρικός σεξισμός. Και οι άνδρες, που από αμέλεια ή σκόπιμα μολύνουν τις γυναίκες και τα παιδιά με τον ιό του AIDS, πρέπει να δικάζονται για δολοφονική γυναικοκτονία.

Προτεραιότητες για την αντιμετώπιση των γυναικοκτονιών

Θα ήθελα να προτείνω σε όσους κάνουν έρευνα για τις γυναικοκτονίες να επικεντρωθούν σε αυτές τις βασικές προτεραιότητες:

- Έρευνα για την εξακρίβωση της αναλογίας ανάμεσα στις δολοφονίες που αποτελούν γυναικοκτονίες και σε αυτές που δεν αποτελούν. Εάν η αναλογία όλων των τύπων των δολοφονιών (σε αντίθεση με έναν συγκεκριμένο τύπο, όπως η δολοφονία από τον σύντροφο) καταλήξει να αντιστοιχεί σε περίπου 75 γυναικοκτονίες για κάθε 100 φόνους, τότε αυτό θα μπορούσε να βοηθήσει στη χρήση των επίσημων στατιστικών στοιχείων ώστε να υπολογίσουμε το ποσοστό των γυναικοκτονιών όπως τις έχω ορίσει.
- Συγκέντρωση μαρτυριών ή αφηγήσεων για τις γυναικοκτονίες, για τις οποίες φίλοι, γονείς, άλλα μέλη της οικογένειας ή/και άλλοι έχουν ουσιαστική γνώση, καθώς και μαρτυρίες γυναικών που αποπειράθηκαν να τις σκοτώσουν. Θεωρώ πως αυτό το θέμα αποτελεί προτεραιότητα, διότι πιστεύω πως η δημοσιοποίηση προσωπικών «ιστοριών» βίας κατά των γυναικών και των κοριτσιών είναι ο πιο αποτελεσματικός τρόπος για να αγγίξουμε τις καρδιές των ανθρώπων και να τους παρακινήσουμε να δράσουν για την καταπολέμηση αυτών των εγκλημάτων.
- Έρευνα χρήσιμη για τους ακτιβιστές που οργανώνονται στην καταπολέμηση της γυναικοκτονίας.
- Έρευνα για τους τρόπους κινητοποίησης των φεμινιστικών κινημάτων που αντιμάχονται τη γυναικοκτονία, την πιο ακραία μορφή γυναικοκτονίας, τη δολοφονία των θηλυκών από τα αρσενικά επειδή είναι θηλυκά – κάτι για την ώρα παραγκωνισμένο από τις φεμινίστριες κατά της βίας στις Ηνωμένες Πολιτείες, στο Ηνωμένο Βασίλειο και σε πολλές άλλες χώρες.
- Έρευνα σχετικά με τους τύπους γυναικοκτονίας που ενδιαφέρουν περισσότερο τους ακτιβιστές, τις κυβερνήσεις, τους υπεύθυνους για τη χάραξη της πολιτικής και τους ερευνητές στις κοινωνίες όπου βρίσκονται οι ερευνητές − για παράδειγμα, οι «γυναικοκτονίες τιμής» σε πολλές μουσουλμανικές χώρες, οι «γυναικοκτονίες λόγω προίκας» στην Ινδία, και οι βιασμοί/βασανιστήρια/ακρωτηριασμοί στις γυναικοκτονίες στην πόλη Χουάρες του Μεξικού και στη Γουατεμάλα.
- Έρευνα για τη γυναικοκτόνο πορνογραφία και άλλα μέσα μαζικής ενημέρωσης που δικαιολογούν ή προωθούν τη γυναικοκτονία.

Αν και θεωρώ αυτές τις έξι ερευνητικές προτεραιότητες ζωτικής σημασίας, πιστεύω πως η ευαισθητοποίηση του κοινού και η ανησυχία για τις γυναικοκτονίες αποτελεί τη μέγιστη προτεραιότητα − δεδομένου ότι στις περισσότερες χώρες σχετικά λίγες φεμινίστριες έχουν αγκαλιάσει αυτή την έννοια. Κατά συνέπεια, λίγες φεμινίστριες έχουν αναγνωρίσει τη σημασία της πολιτικοποίησης αυτής της ευρέως διαδεδομένης δολοφονίας γυναικών από άνδρες επειδή είναι γυναίκες και της δημιουργίας οργανώσεων για την καταπολέμηση αυτής της μορφής τρομοκράτησης των γυναικών και των κοριτσιών.

Πιστεύω ότι το Διεθνές Δικαστήριο για τα Εγκλήματα Κατά των Γυναικών, που διεξήχθη στις Βρυξέλλες το 1976, αποτελεί ένα εξαιρετικό παράδειγμα για το πόσο αποτελεσματική μπορεί να είναι

αυτή η μέθοδος ευαισθητοποίησης. Πιο συγκεκριμένα, θα πρότεινα τα τοπικά, εθνικά και διεθνή δικαστήρια για τις γυναικοκτονίες να οργανωθούν σε εκείνες τις χώρες στις οποίες υπάρχει ήδη σημαντική ευαισθητοποίηση, συμπεριλαμβανομένων αρκετών χωρών της Λατινικής Αμερικής, και όπου υπάρχουν φεμινίστριες που μπορούν να υποστηρίξουν αυτό το σημαντικό έργο.

Μετάφραση: Νίκος Κατσιαούνης